

Ljatif MULJAKU, Priština

JUŽNOSLOVENSKI SUFIKSI *-ICA*, *-INA*, *-IŠTE* U SEVERNIM ALBANSKIM GOVORIMA

1. Dolazak Slovena na Balkansko poluostrvo predstavlja istorijski značaj za ovaj deo Evrope, jer od tog vremena nastaju značajne društvene, etničke i jezičke promene. Susedskim dodirima i viševekovnim zajedničkim životom južnoslovenskih naroda i albanskog naroda nastajale su međusobne veze i uticaji i u oblasti jezika. Od srednjeg veka naovamo, uključujući i naše stoleće, ovi jezici bili su u kontaktu u pojedinim područjima, pa su stalno vršili uzajamni uticaj.

Naravno, južnoslovenski jezici nisu uvek ravnomerno vršili uticaj na albanski, već je taj uticaj bio ponekad jači, a ponekad slabiji, zavisno od intenzivnosti, okolnosti i oblika uzajamnih odnosa između južnoslovenskih naroda, s jedne strane, i albanskog naroda, s druge strane. Isto tako, nisu bili ravnomerni ni podjednaki kontakti između svih južnoslovenskih i albanskih govora. Međusobni uzajamni uticaji su jači i svestraniji u onim predelima u kojima su živeli i žive u zajedništvu pripadnici dotičnih jezika. Takvi su i pogranični predeli crnogorskih i albanskih govora, odnosno južnocrnogorskih i severnoalbanskih govora.

2. Zanimljivo je rasvetliti pitanje iz kojih su slovenskih jezika pozajmljeni slavizmi u albanskom jeziku. U skladu sa opštim istorijsko-političkim prilikama i geografskim uslovima ukratko se može reći da je severni deo, takozvani gegijski dijalekat, albanskog jezika pozajmljivao jezičke elemente iz srpsko-hrvatskog, a južni deo, takozvani toskijski dijalekat, iz makedonskog i bugarskog jezika. Doduše, ne može se kategorički povući ili odrediti linijsko razmeđe, pošto je bilo često i mešovitih uticaja i na drugim područjima, zavisno od istorijskih, državnih, kulturnih i jezičkih okolnosti.

Zbog određenih prilika, uticaj južnoslovenskih jezika na albanski svakako je bio veći i obimniji. To je manje-više poznato u nauci o dotičnim jezicima. Međutim, ima i albanskih jezičkih elemenata u srpskim i makedonskim govorima. O tome je bilo reči i u nekim prethodnim saopštenjima ovog naučnog skupa. No, ovom prilikom nije mi bila namera da se time bavim. Uzajamni slovensko-albanski uticaji i odnosi su veoma snažni naročito na Kosovu, u pojedinim predelima Crne Gore, Makedonije i uže južne Srbije. Ima i slučajeva bilingvizma: pojedinci ili neke etničke grupe podjednako ili uporedo upotrebljavaju oba jezika u svakidašnjem životu, tj. albanski i srpskohrvatski, odnosno albanski i makedonski, kao i obrnuto.

3. Kako su srbijanski, odnosno crnogorski govori bili u susjedstvu, u kontaktu a mestimično u potpunom zajedništvu sa albanskim govorima, oni su ostavili svoje duboke tragove, naročito u severnim i severoistočnim govorima albanskog jezika. Uzajamni jezički odnosi u tim dijalektima su mnogobrojni i različiti. Može se tvrditi da je srpskohrvatski jezik ostavio elemente u svim jezičkim oblastima, osobito i najviše u rečničkom blagu i u tvorbi reči albanskog jezika.

U ovom radu zadržavam se na razmatranju samo tri južnoslovenska sufiksa, koji su ušli, uglavnom, u severne albanske govore, i to: *-icë-a*, *-inë-a* i *-isthë-a*.

4. Nastavak *-icë* (u određenom vidu *-ica*) javlja se u nekim imenicama albanskog jezika. Inače češće se upotrebljava u narodnom jeziku, a ređe u književnom jeziku.

Kao što je poznato, *-ica* je sveslovenski sufiks.¹ On »spada među najproduktivnije nastavke u srpskohrvatskom jeziku, i njime se gradi nekoliko semantičkih tipova imenica ženskog roda«. ² Verovatno iz govora toga jezika prodro je u severne i severoistočne govore albanskog jezika.

Evo nekoliko imenica, po njihovim vrstama, izvedenih nastavkom *-icë*, odnosno *-ica* u severnim i severoistočnim albanskim govorima:

a) Prilično je mnogobrojan tip imenica tvorenih sufiksom *-icë* (*-ica*), u kojima ovaj nastavak služi kao mocioni znak, tj. za označavanje ženke prema mužjaku kod pojedinih životinja: *bollicë-a* i *buallicë-a* (bivolica) prema mužjaku *buall* (bivo), *gomaricë-a* (magarica) od *gomar* (magarac), *murricë-a* (mrkulja, krava mrke boje) od reči *murrë*, *zagaricë-a* (kera, keruša, lovačka kučka), od *zagar* (lovački ker), *kopilicë-a* (jednogodiš-

¹ Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I*, Zagreb 1971, str. 704—5.

² Mihailo Stevanović, *Savremeni srpskohrvatski jezik I*, Beograd 1964, str. 551.

nja ovca koja se ojagnjila) od *kopil*, *kapricë-a* (krava sa pravim, oštrim rogovima) i dr.

Kao što je poznato, nastavak *-ica* dosta je produktivan u srpskohrvatskom jeziku »za označavanje pojma ženke prema pojmu mužjaka životinjske vrste: *vučica* (prema *vuk*), *lavica*, *tigrica*, *goluibca* i druge ovakve imenice«. ³ Prema tome, jasno je da se radi o pozajmljivanju ovog nastavka iz srpskohrvatskog jezika u albanski jezik sa gore navedenim značenjem.

b) Ovim sufiksom obrazovano je nekoliko, ne mnogo, deminutivnih imenica od prostih imenica albanskog jezika: *shulicë-a* (mala motika, vratilo tkanice), *rrugicë-a* (uličica), *lundricë* (mala lađa, lađica), *harrnicë-a* (zakrpica) i dr. od *shul*, *rrugë*, *lundër*, *harrën*.

Ovamo spada i mali broj imenica iz severnih albanskih govora koje označavaju oruđa i druge predmete, npr.: *shpatulicë-a* (daščica samara) od *shpatullë*, *vojnícë-a* (uljanica, bočica za ulje) od *voj* (ulje), *ballicë-a* (povezača, marama za glavu) od *ballë*, *boticë-a* (crvenica, crljenica) i dr.

c) Od priloga iz albanskog jezika: *ngusht* (tesno), *shum(ë)* (mnogo), *tepër* (suviše) obrazovane su imenice ženskog roda: *ngushticë-a* (tesnac, klanac), *pakicë-a* (manjina), *shumicë-a* (većina, mnoštvo), *tepricë-a* (višak), koje se često upotrebljavaju u albanskim narodnim govorima i u književnom jeziku.

Napomena. U albanskom jeziku imenice se upotrebljavaju u dva oblika, odnosno vida: u neodređenom i određenom obliku (vidu). Imenica u neodređenom vidu obično označava neodređeno odnosno nepoznato biće, predmet ili pojam uopšte. Imenice ženskog roda, kakve su i izvedene imenice sufiksima o kojima je reč, završavaju se na *-ë* u nominativu jednine, npr. *ngushticë*, *luginë*, *fidanishtë*, *Plepishtë* i dr.

Imenice u određenom vidu (obliku) obično označavaju određene, odnosno poznate predmete ili bića, i one (ženskog roda) redovno imaju završetak *-a*: *ngushtica*, *lugina*, *fidanishta*, *Plepishta* itd.

5. Srpskohrvatski nastavak *-ina* je veoma produktivan prilikom građenja izvedenih imenica od nekoliko kategorija. ⁴ Po mišljenju P. Soka »*-ina* je baltoslav., sveslav. imenički sufiks veoma različitih značenja«. ⁵

a) Nastavak o kome je reč ušao je u severne, a manje u južne govore albanskog jezika u službi obrazovanja imenica mesta i mikrotoponima, npr.: *luginë-a* (dolina, kotlina) od alb. *lug* + slov. *-ina*, *kodrinë-a* (brdašce, brežuljak) od *kodër* (brdo), *rrafshinë-a* (ravnicina, ravnina) od *rrafsh* (ravan), *gurinë-a* (kamenjar, kamenito mesto) od *gur* (kamen), *zallinë-a* (peskulja, pes-

³ M. Stevanović, *citirano delo*, str. 552.

⁴ M. Stevanović, *cit. delo*, str. 523.

⁵ P. Skok, *cit. delo*, str. 704—5.

kuša, peskovito mesto) od *zall* (pesak), *djerrinë-a* (pusta zemlja) od *djerr* (neobrađena, neugarena zemlja), *shpatinë-a* (planinska kosa), od *shpat* (kosa), *cekinë-a* (pličak, pličina, plitko mesto u vodi), *shkretinë-a* (pustinja) od *shkret* (pusto), *baltinë-a* (blatište) od *baltë* (blato) i dr.

b) Ovim nastavkom stvorene su i druge semantičke (obično stvarne) imenice: *mjegullinë-a* (maglina) od *mjegull* (magla), *coftinë-a* (mrcina, strvina, crkotina) od *i(e) cofët* (crknut-a), *thartinë-a* (kiselina) od *i(e) thartë* (kiseo, kisela), *lagshtinë-a* (vlaga) od *i(e) lagësht* (vlažan), *shakullinë-a* (meh) od *shakull* (vrtlog) i drugih.

c) Nastavkom *-inë-a*, kao drugim delom složenih sufiksa albanskih govora, kao što su: *-ës*, *-ar*, *atë*, *-ër*, grade se različite imenice: *hapësinë-a* (prostor), *ultësinë-a* (ulegnuće, sleganje), *âmbëlsinë-a* (slatkiš, slastica) od *âmbël* (sladak, slatka), *egërsinë-a* (zver), od *i egër* (divlji), *ligatinë-a* (močvara, muljevito zemljište) od *i(e) lagë(t) + atë + inë-a*, *fundërinë-a* (talog, mutež) od *fund* (dno), — i mnogo drugih takvih imenica. Sve imenice izvedene ovim nastavkom u albanskom jeziku su ženskog roda i u neodređenom vidu imaju *-ë* na kraju, a u određenom *-a*.

6. Sufiksom *-ishtë-a* ili retko *-ishte-a(-ište)* u čitavom albanskom jeziku najčešće se grade imena mesta na kojima je bilo, ili jeste, ono što znači osnovna reč izvedene imenice. Primeri: *qarriştë-a* (cerik, cerje) od *qarr* (cer), *ahishtë-a* (bukovik, bukova šuma) od *ah* (bukva), *plepishhtë-a* (jablanik, jablanova šuma) od *plep* (jablan), *blinishtë-a* (lipova šuma, lipovica, lipovnik) od *bli(n)* (lipa), *fierishtë-a* (aprazište) od *fier* (papat), *zallishtë-a* (žalo, šljunkovito tlo) od *zall* (pesak, šljun), *rrapishhtë-a* (platanik, platanova šuma) od *rrap* (platan, makljen), *laknishtë-a* (kupustište) od *lakën/lakër* (kupus) *ullishtë-a* (maslinik, maslinjak) od *ulli* (maslina), *fidanishhtë-a* (rasadnik, rasadište) od *fidan* (rasad), *gjelbishtë-a* (slatina, slanište) od *gjelbë(t)* (slan, -a, -o) i mnogo drugih.

Iz ovog lokalnog značenja verovatno su se analogno razvila i toponimijska značenja. Tako je obrazovan jedan broj geografskih naziva, naročito u severnim i severoistočnim govorima albanskog jezika. Primeri: *Plepishhtë-a* (naziv brda na Kosovu), *Qarriştë-a* (brdo kod Gusinja — Crna Gora), *Katunishtë-a* (zaselak kod Titove Mitrovice — Kosovo), *Rrahishtë-a* (kompleks njiva u selu Kabašu — Kosovo), *Blinishtë-a* (mesto u Grudi kod Titograda), *Linishtë-a* (mesto u Grudi kod Titograda), *Tbanishtë-a* (stanište u Zatrijebču — Crna Gora), *Gurishtë-a*, *Qukishtë-a*, *Blinishtë-a* (mikrotoponimi u pograničnom pojasu Crne Gore i na Kosovu) i dr. U ovu vrstu imena spada i toponim *Blinisht-i* (selo kod Leša u Severnoj Albaniji), iako je on danas u muškom rodu.

Napomena. Ovde nisam razmatrao one mesne nazive ni one izvedene imenice, koje su obrazovane (stvorene) i od slovenske

osnove i od slovenskog sufiksa, kao što su: alb. *Gradishtë-a*/srhrv. *Gradište* (selo na Kosovu) od slovenske reči *grad*+slov. sufiksa *-ište*, zatim *Vranishtë-a* (danas selo u Albaniji, a pominje se u XIV veku), *Kuqishtë-a*/srhrv. *Kučište* (selo u Rugovi kod Peći), *Selishtë-a*/srhrv. *Selište* (selo u Grudi kod Titograda i mesto kod Skadra u Albaniji), *Stogishtë-a*/srhrv. *Stogište* (mesto kod Mileša u okolini Titograda), *Pajishtë-a*/valjda od srpskohrvatskog *Pojište* (mesto kod Gusinja u Crnoj Gori) i dr. Postupio sam tako, zato što se u ovom slučaju radi o pozajmljivanju cele izvedene imenice (tj. i osnovne reči i nastavka) srpskohrvatskog jezika.

O poreklu ovog nastavka pisano je mnogo. Tvrdjenje Petra Skoka je prihvatljivo, koji, pored ostalog, piše: »*-ište* (štokavski) = *išće* (čakavski) = hrvatskokajk., slov.), veoma produktivan sveslav. sufiks, složen od *-isko* i kolektivnog *-je*. Osnovno mu je značenje sadašnje ili nekadašnje mjesto neke stvari ili radnje.«⁶

7. Na kraju, nekoliko reči o slavizmima u albanskom jeziku. Smatram da svestrano proučavanje slavizama ima poseban značaj. Naučno tumačenje pozajmljenica i drugih jezičkih elemenata iz južnoslovenskih jezika u albanskom jeziku, uključujući tu i dijalekatske, kao i objašnjenje albanizama u dijalektima južnoslovenskih jezika poslužiće ne samo nauci dotičnih jezika, već i istorijskim, kulturnim, književnim i srodnim naukama, pošto je reč trajan spomenik događaja i odnosa iz prošlosti među narodima koji se služe različitim jezicima. Dakle, i sa te strane, rasvetljavanje takvih jezičkih elemenata je od velike važnosti.

Ljatif MULJAKU, Priština

DIE SÜDSLAWISCHEN SUFFIXE -ICA, -INA, -IŠTE IN DEN NORDALBANISCHEN MUNDARTEN

(Zusammenfassung)

Das Kommen der Slawen auf die Balkanische Halbinsel stellt ein bedeutendes geschichtliches Ereignis für diesen Teil Europas dar, weil darauf große Veränderungen ethnischer, gesellschaftlicher und sprachlicher Natur folgen. Mit den nachbarlichen Kontakten und dem Zusammenleben im Laufe vieler Jahrhunderte der südslawischen Völker und des albanischen Volkes entstehen gegenseitige Beeinflussungen und Beziehungen im sprachlichen Bereich. Diese dauern auch heutzutage an, besonders im Kossovo, in einigen Teilen Montenegros und Makedoniens. In diesem Zusammenhang

⁶ P. Skok, *cit. delo*, str. 735.

kann man feststellen, dass südslawische Sprachen, d.h. die serbokroatische, die makedonische und die bulgarische Sprache, haben unverwischbare, tiefe Spuren in der albanischen Sprache hinterlassen, das betrifft insbesondere den Wortschatz und die Wortbildung dieser Sprache.

In dieser Arbeit wurden nur die südslawischen Suffixe *-ica* (albanisch *-icë-a*), *-ina* (alb. *-inë-a*) und *-ište* (alb. *-ishtë-a*) in den nordalbanischen Mundarten behandelt.

Mit dem Suffix *-icë-a* aus den Wörtern des Albanischen sind dreierlei Arten abgeleiteter Substantive gebildet, wie z.B. *bollicë-a* bzw. *buallicë-a* (»Büffelkuh«), *rrugicë-a* (»Gasse«), *ngushticë-a* (»Enge«), *shumicë-a* (»Mehrheit«) u.a.

Mit Hilfe des serbokroatischen Suffixes *-ina* ist eine große Anzahl von Substantiven in der albanischen Sprache gebildet, z.B. *luginë-a* (»Tal; Schlucht«), *gurinë-a* (Steinhalde) *mjegullinë-a* (»leichter Nebel«), *hapsinë-a* (»Raum; Weite«), *egërsinë-a* (»Wild; Raubtier«) usw.

Mit Hilfe des entlehnten Suffixes *-ishtë-a* (seltener *-ishte*) in dem ganzem albanischen Sprachraum wurden hauptsächlich Ortsnamen gebildet, wie z.B. *qarrishtë-a* (»Zerreichenwald«), *rrapishtë-a* (»Platanenwald«), *fidanishtë-a* (»Baumschule; Anpflanzung«), ferner *Plepishtë-a* (ein bestimmter Wald im Kossovo), *Katunishtë-a* (ein Dorf im Kossovo), *Tbanishtë-a* (ein Ort im Montenegro), *Qarrishtë-a* (ein Wald im Montenegro), *Blinisht* (ein Dorf in Nordalbanien) u.a.

Alle abgeleiteten, die auf die erwähnten Suffixe ausgehen, im Albanischen weiblichen Geschlechtes. In der bestimmten Form gehen sie auf *-a* aus, während sie in der unbestimmten Form die Endung *-ë* haben, vgl. *rrugicë* — *rrugica*, *luginë* — *lugina*, *Plepishtë* — *Plepishta* usw.

Die allseitige Erforschung der Slawismen im Albanischen sowie die der Albanismen in südslawischen Mundarten haben eine große Bedeutung nicht nur für die Sprachwissenschaft, sondern auch für die Kultur der betreffenden Völker.